

Unghiul mort

— SORIN LAVRIC —

SCOPUL unui text este transmiterea unei emoții. Celelalte intenții cu care un autor își scrie paginile – împărtășirea unui adevăr, colportarea unor zvonuri, comunicarea unor cunoștințe sau convingerea unui public – nu reprezintă decât verigile secundare, adesea oțioase, ale unui lanț de elemente ce au o singură țintă: emoția. Sentimentul ce răzbate din litera unui text e criteriul unic al împlinirii lui. Cum rîndurile acestea vor contraria pînă la iritare pe puritanii ce cultivă superstiția jargonului filozofic, voi încerca să-mi sprijin afirmațiile pe o demonstrație intuitivă. Cînd spun „demonstrație“, nu mă gîndesc la o înșiruire rigidă de silogisme ascultînd de regula coerenței, căci ar însemna să accept că gîndirea înaintea silogistică, ceea ce este ultimul lucru pe care l-aș admite, ci mă gîndesc la o înșiruire a pașilor narativi în așa fel încît cititorul să vadă ceea ce eu am văzut deja. Dacă voi reuși să-l fac să vadă cu ochii minții o imagine asemănătoare celei pe care o am eu cînd scriu aceste cuvinte, atunci îmi voi atinge scopul: îl voi face să înțeleagă ce vreau să spun. Și chiar asta va fi demonstrația. Pare o afirmație facilă și extrem de îndoielnică, dar a înțelege un lucru înseamnă a-ți face o imagine clară despre el. În plus, valoarea unui text se măsoară după arta cu care autorul, legînd cuvinte, îl poate face pe cititor să aibă o reprezentare clară asupra temei despre care vorbește.

În schimb, neputința sugerării unei imagini îl împinge pe autor în lotul deplorabil al mînuitorilor de mărgele abstracte. Acești tăietori avizi în stofa mată a frazeologiei *ex cathedra* suferă de o cecitate mentală deplorabilă: nu numai că se mint singuri, dar pe deasupra își păcălesc cu bună știință cititorii, însuflindu-le iluzia că un text, cu cît este mai obscur și mai abstract, cu atît adevărurile pe care le împărtășesc sînt mai profunde. Fals: în primul rînd, o cunoștință este cu atît mai profundă cu cît gradul de răscolire sufletească pe care îl produce în cititor este mai mare. Cu alte cuvinte, criteriul profunzimii nu stă în adecvarea discursului la realitate, așa ceva nu există în filozofie, ci în puterea de mișcare a sufletului cititorului. În al doilea rînd, iar acum văd deja frunțile puritanilor încruntîndu-se, profunzimea nu poate fi mimată. Ea se impune de la sine ca evidența unei experiențe nemijlocite: cititorul simte după numai două paragrafe dacă textul pe care îl are sub ochi e rodul unei simulări premeditate sau rezultatul unei mărturisiri gol-goluțe. La texte de palmares intelectual ne pricepem cu toții, în schimb la spovedanii foarte puțini.

În al treilea rînd, profunzimea unei cunoștințe nu are nici o legătură cu adevărul ei. Idei false de o stridentă izbitoare pot fi cu mult mai profunde decît cele mai evidente adevăruri. Iar adevăruri de o certitudine mai presus de orice mefiență pot fi plate ca o scîndură dată la rînda: litere moarte ce vor avea parte de o indiferență de mormînt. Altfel spus, cu cît un adevăr are un grad de corespondență mai mare cu realitatea, cu atît valoarea lui motivă este mai mică. Un text ireproșabil de o exactitate îndubitabilă poate avea același efect ca un bon fiscal ce constată vînzarea unui set de farfurii. O banală consemnare telegrafică a unei întîmplări anodine. În schimb, un text plin de greșeli, mustind de imprudențe ideologice și plesnind de gafe psihologice poate fi răscolitor. Setul de farfurii e înlocuit de căderea unui meteorit. Primul eveniment te lasă rece, al doilea te înfioară.

Există o căldură stranie ce face ca unele texte să treacă prin ecranul paginii și altele nu. E vorba de o

radiație calorică – prin excelență emotivă – care, ieșind din litera scrisă și intrînd în mintea cititorului, îi imprumută textului virtutea vizibilității. Textul „se vede“ și devine „fotogenic“. Place la lectură și atrage atenția. Se subînțelege, fotogenitatea aceasta e una aparte: așa cum sînt oameni care arată bine pe ecran în vreme ce alții pot sta și în cap că tot șterși sînt, tot așa există reprezentări mentale care pot izbi cititorul prin emoția transmisă. Numai că vizibilitatea textului nu stă în litera lui – de pildă în atît de căutata obscuritate a jargonului filozofic –, ci în emoția pe care cititorul o simte prin intermediul unei reprezentări. Detaliul acesta e esențial: o emoție nu se poate transmite direct, ci prin verigi intermediare. Dacă emoția ar putea fi aruncată cu lopata pe pagină, atunci oricine ar avea siguranța că, prin simpla etalare agramată a unor urlete, ele s-ar transmite de la sine în sufletul cititorului.

Din păcate, emoția nu se transmite direct. Ea are nevoie, ca mediu de manifestare, de reprezentări mentale, iar reprezentările au nevoie de cuvinte. Cînd o emoție se cuplează cu o reprezentare, rezultatul este o fantasmă. Firește, mă gîndesc la paradigma fantasmatică a scrisului: cuvintele mijlocesc imagini, iar imaginile mijlocesc emoții. În cazul televiziunii, paradigma se schimbă. Veriga cuvîntului este scurtcircuitată: emoțiile se transmit direct prin imagini. De aici și succesul televiziunii, și tot de aici și efectul ei îndobitocitor. Căci fără cuvinte nu există nuanțe, iar fără nuanțe nu există o rafinare ascetică a exprimării emoțiilor. Spre deosebire de oamenii de carte (prin asta înțeleg oamenii pentru care lectura este o obișnuință), oamenii de televizor nu au mlădieri afective „la scară mică“. Ei simt viața doar în calupuri mari, adică la scară mare, dar înlăuntrul acestor calupuri nu pot trasa acele distincții fine pe care le aduc combinațiile lexicale. Și pentru că trăiesc emoțiile direct, fără mijlocirea cuvintelor, ei sînt mistici: se contopesc cu imaginile văzute și nu mai pun între ele și ei înșiși filtrul semantic al cuvintelor. Privitorul la televizor e mistic fără s-o știe. Cititorul de carte e ascetic, iarăși fără s-o știe.

IN plus, cuvintele nu au doar rostul de a pune o distanță între om și lume, ci și acela de a aduce o întîrziere: ele încetinesc fluxul emoțiilor prin filtrarea lor lexicală. E ca și cum, în primul caz, te-ai spăla vîrîndu-ți capul sub un torent de apă, iar în al doilea caz, ai folosi sita deasă a unui duș. Torentul te dezchilibrează, dușul te udă fără să rănească. Cuvintele joacă exact rolul unui ciur filtrînd imaginile și dozînd emoțiile. Avantajul lor stă în rafinarea microscopică a distincțiilor, dezavantajul stă în încetineală și în micșorarea dozei injectate. În loc să bei un butoi de vin în cinci minute, bei un pahar într-o oră.

Iar dacă textul are o vibrație calorică ce răzbate în afară și poate fi perceput de organul cititorului, dacă în al doilea rînd emoția aceasta se transmite prin două pîrghii obligatorii – cuvintele și imaginile mentale –, atunci e limpede că, pentru a-l impresiona pe cititor, modul cel mai eficace este să mărești temperatura vibrației calorice. Priviți, vă rog, articolele și eseurile de factură filozofică. Veți vedea o panoramă depri-mantă scaldată în acalmia unor temperaturi scăzute, dar niște temperaturi care nu numai că sînt mici, dar care mai sînt și egale lor înșile de-a lungul întregului articol. Rezultatul? Curgere izotermă și netedă ca linia unei cîmpii. Sau dacă totuși apar fluctuații, ele sînt ușor de prezis: înaintare lentă și previzibilă ca o cocoașă de dromader. Îi vezi deja creșterea și

descreșterea din chiar tonul bleg al unei minți lipsite de fermentul imaginației.

Al doilea mod prin care poți impresiona cititorul privește tipul de adresare. Niciodată nu i te adresezi direct și niciodată nu spui dintr-odată ce ai de spus. Trebuie să te hotărăști să scrii în aluzii și insinuări. Nimic fățiș, oblu și direct. Sinceritatea e semn de naivitate sinucigașă. Nici un cuvînt croit după calapodul clișeele uzuale, dar tot așa nici o frază spusă din tot sufletul. Onestitatea univocă în alcătuirea discursului le-o recomand altora. Totul e să te spovedești prin perifraze. E nevoie, așadar, de un text în care sensurile să fie încărcate cu virtuțile stimulative ale trimiterilor aluzive. Dar scrii aluziv nu pentru că ai avea ceva de ascuns, ceva pentru care ai simți nevoia să te protejezi prin forma evazivă a frazelor ambigue, ci fiindcă singurul mod de a comunica cu cititorul e incitarea imaginației lui.

Unui om îi transmiți un mesaj de o mie de ori mai intens dacă îi insinuezi o nuanță decît dacă îi împărtășești o cunoștință. Nu atît de cunoștințe are el nevoie, ci de tonuri sufletești, adică de tresăriri previzibile ale unui ritual afectiv. Cauza e una singură: orice text face trimitere la fantezia cititorului. El se adresează imaginației lectorului, iar nu cine știe căruia computer care abia așteaptă să convertească, în informații sterpe, înșiruirea de litere inerte ale unei scrieri țepene. Cuvintele, privite în ele însele, nu au nici o semnificație. Ele sînt ceea ce știm cu toții: literă moartă. Ceea ce le însufletește e privirea care le atinge și ochiul care le absoarbe. Ignorarea acestui detaliu face ca numărul de scriitori proști care se aleg din rîndul filozofilor să bată toate recordurile.

Dacă menirea unui text nu este să comunice cititorului seturi de biți și de noduri informaționale, dacă, așadar, rostul scrisului nu e cel de a pune atîtea cunoștințe pe atîția centimetri pătrați de text literar, atunci scopul e transportarea cititorului din forma cotidiană a veghii psihice în stadiul nocturn al reveriei mentale. Nu ce află cititorul contează, ci cît de absorbit este el – acesta e criteriul de măsurare a virtuților unui text. Este un amănunt de a cărui importanță nu ne dăm încă seama. Valoarea unui text se măsoară după gradul de sugestie pe care îl poate exercita. Cîtă sugestie, atîta valoare. La limită, idealul unui scriitor este să-l facă pe cititor să viseze cu ochii deschiși. De aceea, e inutil să vorbim despre reveria ce însoțește lectura unui text dacă nu sîntem în stare s-o creăm la rîndul nostru.

Ce înseamnă asta? Că orice text ia naștere sub ochii cititorului. Ideea că o scriere e ca un ambalaj gata confecționat în care, dacă ai pus o pereche de pantofi, ea va fi scoasă întocmai la deschiderea cutiei, e postişă. Totul e să anticipezi reacția cititorului, dîndu-i exact perechea de pantofi pe care și-o dorește, atîta doar că perechea e una imorală, neconvențională și adesea ilicită. Cum cititorul nu vrea să recunoască asta, arta scriitorului e de a-i servi doza de adevăr clandestin fără a-i leza în vreun fel vanitatea. Totul e să-l ajuți să înfrunte mentalitatea dominantă fără a-i pune în pericol integritatea. Așa se face că puterea de convingere a unui text nu stă în argumentele lui teoretice, ci în forța cu care dă vad slobod intuițiilor cititorului. Nu ce spune litera contează, ci cum se folosește cititorul de ea ca să-și vadă confirmate credințele nemărturisite. Nu informațiile pe care le transmite, ci stările de spirit pe care le declanșează, și asta deoarece convingerea nu înseamnă persuasiune rațională, ci înduplecarea voinței. Adică risipirea neîncrederii. Cum faci ca citi-

torul să te perceapă ca pe un glas demn de încredere, în asta stă miza scrisului. Orice text bun e subversiv.

Cine nu a priceput asta face ceea ce vedem în paginile revistelor culturale. Autorii se folosesc de o temă sau alta pentru a se pune pe sine în lumină, închipuindu-și că etalarea aceasta se face mînuind informații cu privire la tema în cauză. De fapt, ei își mulează discursul după două matrițe constrîngătoare: mentalitatea dominantă și strictețea gramaticală. De o parte, frica de a fi pedepsiți în cazul în care spun ceea ce nu corespunde dogmei oficiale, de cealaltă parte curățenia morfologică a unei ireproșabile țesături lexicale. Frazele sînt legate inert, după regulile imaculate ale corectitudinii sintactice. Autorii dovedesc o acribie livrescă de o sagacitate perfectă și de o fleșcăială deplorabilă. Oamenii mînuind cu o cruzime inchizitorială regulile *Dicționarului ortografic, ortoepic și de punctuație* și care, puși în albia scrisului, sînt incapabili să scrie un text viu. Croitori perfecți, actori nuli. Exact izoterma lexicală de care vorbeam adineauri.

SÎNT trei semne după care poți recunoaște un text bun. *Primul:* complicitatea instantanee cu scriitorul. Cînd simte că autorul depășește convențiile, cititorul devine curios. Indiferența cu care parcurse pînă atunci paragrafele se risipește și în locul ei apare atenția. Și fiindcă simte că autorul nu se folosește de o temă ca să-și creeze o imagine bună, îi dă toată încrederea, deoarece intuiește că, în rîndurile lui, s-a trecut dincolo de procesiunea oficială a adevărilor comode. E simpatia față de cel despre care știi că spune adevărul chiar dacă, în situația în care ar fi întrebat, cititorul nu ar recunoaște în ruptul capului. În asta stă și complicitatea: în public nu-l recunoști, dar acasă îl citești cu atenție. E răsplata ascunsă față de unul care a sărit peste pragul disimulării sociale. Sub unghiul respectului acordat scriitorilor, atenția pe care le-o acordăm se împarte în trei categorii: cea acordată celor care, spunînd adevărul cu prețul ostracizării, sînt o prezență compromițătoare de care trebuie să te ferești, deși în sinea ta știi că ei sînt adevărații paladini și că doar părerea lor contează; cea dată acelor care, reprezentînd glasul mentalității dominante, sînt un model de cum nu trebuie să gîndim, lucru cu atît mai valabil cu cît în public îi aplaudăm, le dăm premii și le luăm interviuri. Cea acordată celor care reușesc o echilibristică aparte între mentalitatea dominantă și adevărurile proscrise. Primii sînt clandestini, cei din a doua categorie sînt premiații oficiali, cei din a treia categorie sînt oamenii în vogă.

Al doilea semn. Cînd cititorul cade peste nuanța căutată, se petrece singurul simptom care absolvă scrisul de bănuiala de paradă culturală: cititorul uită că citește. E atît de absorbit de tema pe care o are sub ochi, încît pierde pentru o vreme conștiința actului de a citi. Atenția îi este focalizată asupra unei subiect pe care îl urmărește cu o predilecție cvasi-maniacală. Acesta e cazul fericit al cuplării dintre intuițiile cititorului și aluziile autorului: în acest caz, lectura devine plăcere, iar înțelegerea încetează să mai fie un efort. Textul curge și mintea ta curge odată cu el. Dacă cititorul care mă urmărește acum a pierdut conștiința efortului de a citi, fiind prins de firul vorbelor mele, înseamnă că l-am adus în acea stare de concentrare mentală tipică reveriilor nocturne. La polul opus se află o experiență pe care am trăit-o cu toții în zecile și zecile de ore pe care ni le-am irosit întorcînd lespezile maculaturii gazetărești: senzația stăruitoare că lectura e o sondare plecticoasă, un fel de forare surdă în interiorul unor texte chiuretate de orice asperitate fantasmatică. Parcă un glaspapir lingvistic a trecut măturînd virtuțile limbii. Rezultatul: alai funerar de litere răposate. Jargon izoterm croit cu dalta conformismului intelectual.

Al treilea semn: reverberația în amintire. Un text care reușește să-ți atragă atenția ajunge să fie amplificat prin fantezie. Se naște efectul de teracotă. Litera lui încălzește chiar și după ce sursa de căldură s-a stins. Radiația calorică îl înfierbîntă pe cititor. E ca un efect de dospire în timp, nuanțele crescînd și despîcîndu-se, rînd pe rînd, în matca fertilă a fanteziei. După un timp însă, înrîurirea se răcește și, din prospețimea senzației trăite, rămîne doar amintirea

gustului ei. Îi păstrezi amintirea atmosferei, așa cum, după o masă bună, păstrezi amintirea unui fel de mîncare rafinat. Nu-ți mai amintești întocmai gustul mîncării, dar ții minte că fusese ceva deosebit.

Îl rog pe cititor să enumere repede articolele al căror conținut i s-a întipărit în minte suficient de pregnant pentru a și le aminti acum. Dacă e sincer, va ajunge la o constatare tristă: nu-și mai amintește decît foarte puține și pe nici unul în totalitate. Doar o întorsătură mai aparte de cuvinte, o idee mai neașteptată sau o gafă mai izbitoare. Cu atît rămîne: cu o asociere de imagini (orice idee este o asociere de imagini) sau cu ecoul impresiei (adică al emoției) pe care i-a produs-o un anumit articol. În rest, deșert soporific întinzîndu-ze peste miile de articole pe care le-a citit doar ca să le uite.

Și acum să trecem la fapte. O experiență neplăcută de care că am avut cu toții parte e cea a conștientizării defectelor proprii. Toți avem metehne de care nu ne-am dat seama decît după ce alții s-au încumetat să ni le arate. Dacă nu ni s-ar fi atras atenția asupra lor, am fi rămas într-o perpetuă ignoranță. Recunoașterea acestei pete oarbe pe retina afectivă a ochiului nostru interior cere o doză puternică de umilință, căci etalarea hărții mnezice a defectelor viagere doare. Din acest motiv, cînd ni se cere să ne contemplăm ființa, ne plasăm invariabil într-un unghi mort: nu vedem lucrurile aflate în bătaia privirii celorlalți.

Există însă și o altă posibilitate, una infimă și cu totul nefirească, una rară și înfiorător de improbabilă, dar tocmai de aceea de o importanță patologică: cea în care vezi cum ceilalți sînt prinși într-un unghi mort, asupra căruia nu poți să le atragi atenția. Dacă o faci, te exclud ca pe un scleratul suferind de o boală molipsitoare, ba chiar ajung să te învinuiască că adevăratul orb ești tu, tu cel care se pomenește acum izgonit. Se iscă astfel o coalitție a nevăzătorilor împotriva unuia care vrea să le arate pata oarbă a opticii lor. Drama este că paravanul ce le mărginește cîmpul vizual este atît de opac încît tot ce iese din orizontul mental al convingerilor lor are ceva din aerul respingător al unui atentat la bunele moravuri.

Despre acest unghi mort al practicii filozofice vreau să vorbesc în cele ce urmează. Spre dezamăgirea multora, motivația acestor rînduri nu stă în dorința de a irita orgoliul, și așa foarte susceptibil, al filozofilor, ci în încercarea de a le arăta în ce constă unghiul mort în care se complac. Să încerc, așadar, să fac pe scleratul care vede unghiul mort al gîndirii altora, asumîndu-mi riscul de a fi decretat un orb incurabil. Nu de lezarea vanităților profesionale e vorba, ci de arătarea unui loc din care filozofia își mai poate trage încă vigoarea. Fără el, filozofia este ceea ce vedem peste tot: un *mal praxis* de o respingătoare anacronie.

Singurele texte mai răsărite sînt cele care îl fac pe cititor să pătrundă în teritoriul interzis al petei oarbe. De aici ne vin emoțiile, vedeniile și cuvintele cele mai potrivite. Simplu spus, unghiul mort e locul în care, atunci cînd scriu, privirea mea nu poate ajunge. Neputința de a-l atinge nu are drept cauză o interdicție venită din afara mea, ci o optică greșit orientată. Dovada cea mai bună este că, de îndată ce încetez să mai scriu, unghiul mort dispare. Așadar, e vorba de o invizibilitate funcțională, și nu structurală. Pe scurt, e vorba de un defect de perspectivă, iar nu de o zonă interzisă în care nu aș putea intra sub amenințarea unei pedepse intimidante.

Unghiul mort e acea perspectivă deformată din cauza căreia atenția pe care o dau textului întrece atenția pe care o acord reacției cititorului. Superstiția care stă la originea acestei optici deformate este aceea că un text își are în el însuși propria valoare. Cum s-ar spune, valoarea e o calitate intrinsecă pe care, dacă textul o pierde, automat soarta lui este pecetluită. Iar dacă reușesc să mă îngrijesc de valoarea lui internă, atunci mi-am îndeplinit datoria: textul va fi bun. În realitate, va fi un rebut livresc din cauza neputinței de a-mi scoate mintea din unghiul mort. Acest unghi mă face să nu văd două lucruri de care vorbeam mai sus: că profunzimea unui text nu depinde de adevărul lui și că criteriul profunzimii stă în intensitatea emoției pe care o produce. Patru sînt argumentele care pledează pentru existența unghiului mort.

1. Nimeni nu citește un text în vederea textului. Nici

măcar în cazurile de instrucție silnică, cînd textele sînt parcurse în vederea întocmirii unor conspecte sau examene, nici măcar atunci ochii cititorului nu sînt îndreptați asupra textului. Între ceea ce se află înaintea ochilor săi și ceea ce se află în fața lui există o distanță decisivă: falia ce separă realitatea lumii de fantezia unui om. Deosebirea e radicală. Citim pentru ceea ce se află înaintea ochilor noștri: pentru fantasmemele noastre. Citim cu gîndul la femeia iubită, la Dumnezeuul părinților noștri, la dușmanul căruia îi întrezărim chipul dincolo de literele textului sau la lumea de care ne e scîrbă și de care vrem să fugim. Dar nu citim niciodată un text de dragul textului, și asta deoarece a citi litere exterioare înseamnă a contempla imagini interioare. Accentul cade pe sentimentul pe care aceste imagini ni le creează, deoarece cuvintele, cum spuneam înainte, nu pot declanșa nici un sentiment. Nimeni nu poate resimți un sentiment fără o reprezentare mentală în care să-și proiecteze sentimentul. Nimeni nu simte în gol și nimeni nu trăiește în beznă. Simțirea e reacție la o reprezentare mentală. Din acest motiv, cea mai mare parte a timpului nu ne-o petrecem printre oameni, ci printre reprezentări mentale. Ele ne dictează dispoziția și tot ele ne hotărăsc echilibrul interior.

2. *Nimeni nu scrie în nume propriu.* Presiunea psihologică a mediului în care ne mișcăm face ca fiecare să fim purtătorii unei stări de spirit cu care ne încărcăm fără voia noastră. Pe ea o transmitem altora prin gesturile și cuvintele noastre. Iată de ce toți sîntem purtătorii de cuvînt ai cercurilor în care ne mișcăm, indiferent dacă cercul e reprezentat de familie, de grupul de prieteni sau, lărgind circumferința, de mediul profesional, de partidul politic, de etnie sau de confesiune. Nici cel mai însingurat intelectual nu vorbește în nume propriu. Mereu va avea o fantasmă, o spaimă, o speranță sau o credință care să-l lege involuntar de un grup de oameni. Pe ei îi va reprezenta chiar și atunci cînd nu va voi să recunoască asta. Și chiar dacă toată viața nu s-ar întîlni decît cu un singur om (cu menajera, cu chelnerul sau cu medicul de familie), starea de spirit rezultată din această întîlnire va răzbate în scrisul lui. Concluzia? Nimeni nu-și poate revendica o gîndire complet autonomă. A vorbi singur în numele unei individualități ireductibile este doar atributul nebunilor.

3. Orice text e supus primării iremediabile. *Nu există opere clasice.* Uzura timpului nu iartă, asta însemnînd că schimbarea spiritului unei epoci face ca textele ce îi aparțin să-și piardă potențialul de incitare fantasmatică. Ele devin inscripții inerte, golite de psihologia oamenilor care au trăit atunci. Cine spune că poate gusta Homer, Dante sau Vergiliu cu aceeași poftă cu care citește un autor contemporan minte. Tot așa cum cine scrie pentru posteritate uită că, peste un timp, cuvintele lui nu vor mai putea fi percepute dinlăuntru codului mental în care au fost scrise. Pierderea codului înseamnă pierderea cadrului intuitiv în care o emoție poate fi retrăită. De aici și neputința textelor vechi de a mai suscita emoții puternice. Iată o consolare pentru cei care nu au nici măcar o actualitate a scrierilor, dărmite o posteritate. Peste un secol, toți vom fi al fel: depănări de litere pe care urmașii le vor parcurge cu seninătatea unora care intuiesc că lumea noastră nu mai e a lor.

4. Forța unui text filozofic nu stă în jargon, ci în idee, iar *ideea este o reprezentare mentală și nimic altceva.* O idee poate fi redată în mai multe jargoane și nu există nici o terminologie care să fie mai bună decît alta. În schimb, o idee care nu poate fi desprinsă de jargonul în care a fost exprimată pentru prima oară nu este idee, ci un simulacru lexical. *Criteriul după care pot recunoaște o idee este că o pot trece dintr-un jargon în altul fără să-i alterez identitatea.* O idee poate fi povestită în toate limbile unei epoci fără teama de a-i fura ceva din tiparul ei intuitiv. Cînd Noica spune că Heidegger nu poate fi povestit sugerează un lucru grav: neamțul are jargon și nu are idee. Moda căreia îi cad victimă filozofiile ține mai întîi de voga viziunilor și abia apoi de cea a jargoanelor. Jargonul se stinge abia după ce, mai întîi, s-a stins viziunea, și odată cu viziunea va muri și emoția. Nimeni nu se mai emoționează citind *Critica rațiunii pure* sau *Forsythe saga*. De ce? Fiindcă viziunea din paginile lor, fiind alta decît a noastră, poartă

un potențial emotiv care nu mai are decât un efect slab asupra cititorului contemporan. Ele sînt monumente funerare amintind de convențiile mentale ale unei epoci răposate. Și cum schimbarea modei atrage schimbarea tiparului în virtutea căruia un cuvînt declanșează o anumită reprezentare, uzura morală a textelor înseamnă uzura lor fantasmatică. Fantezia noastră nu se mai mulțumește cu litera lor, și atunci le dăm uitării.

Dar dacă limbile își pierd cu timpul potențialul emotiv, ce viitor mai poate avea scrisul? Unul pe cît de sumbru, pe atît de sigur. Exitusul. Degradarea limbilor nu e rezultatul unei involuții mentale a omenirii, ci este repunerea cuvîntului la locul lui firesc: *cuvîntul este un declanșator de fantasmă care a fost surclasat de actuala modă a transmiterii intuițiilor: imaginea televizată*. S-a inventat deci un mod mai rapid de transmitere a emoțiilor. În comparație cu viteza ecranului colorat, cuvîntul are ceva din încetineala unui melc.

Nu există, așadar, nici un motiv să credem că, în forma actuală, cartea nu va dispărea. Statistic vorbind, vor dispărea mai toate cărțile pe care ne-am obișnuit a le privi drept opere clasice ale umanității. De altminteri, bibliotecile au căpătat deja aerul unor muzee destinate conservării relicvelor: mausolee livrești

adăpostind volume pe care nu le mai consultă nimeni. Și atunci? Atunci *nu vor supraviețui decât cărțile care vor fi obiectul unor acte de credință*. Lectura va deveni luxul ritualic al celor care au nevoie de întărirea unor fluxuri fantasmatică. Dar aceștia vor fi foarte puțini. Pentru ei, lectura va semăna cu rugăciunea: iscarea unor fantasmă prin intermediul cuvintelor. Lectura, în plus, va fi un act de libertate în virtutea căruia un om își va întreține fantasmăle recurgînd la forma grafică a ideilor, și nu la forma lor televizată. Așadar, un act al singurătății libere într-o lume în care cuvîntul va deveni o unealtă arhaică, ineficientă și consumatoare de timp, în plus o lume în care oamenii vor putea fi manipulați prin inducerea subliminală a unor intuiții televizate. Lucrul acesta se întîmplă chiar în zilele noastre.

Singura opoziție față de cutuma oficială a culturii televizate va veni din partea acestei minorități eretice și încăpăținate, în ochii căreia cartea va rămîne obiectul unui act de credință. Doar ei vor gîndi liber și doar ei vor putea reprezenta un pericol pentru ordinea televizată. Așa cum călugării se vor izola în chilii rumegîndu-și neîncetat rugăciunile sacre, tot așa intelectualii se vor claustra între pereții casei spre a găsi acolo, în paginile cărților, o libertate pe care nu o vor

mai putea gusta în rețeaua planetară a televiziunii ubicuitare. Și indiferent că obiectul credinței lor va fi Luther, Dostoievski, Eminescu sau Rilke, prin cuvintele lor oamenii vor evada dintr-o lume în care totul va fi televizat. Abia atunci cultura cuvîntului va deveni o adevărată evaziune.

Miza culturală a viitorului va fi aceasta: cine va reuși să paraziteze mințea celuiilalt cu propriile fantasmă, acela va conduce; așadar, cine va fi fecundatorul ale cărui fantezii vor găsi adeziunea cît mai multor fecundați. Perspectiva cea mai plauzibilă e cea în care tocmai intelectualii care vor ignora unghiul mort al scrisului vor fi cei care vor trăi cu iluzia că există texte durabile purtătoare de valori perene, fiind astfel pasibili de a fi fecundați de cei care știu că viața unei cărți durează atît cît durează spiritul epocii în care a fost scrisă. Cealaltă perspectivă are alura nefirească a miracolului: revoltat de figura jalnică pe care a făcut-o în istoria omenirii, Dumnezeu va reveni ca să-și reîntronizeze cuvîntul.

Criza conștiinței și mentalitatea *New Age*

— TEREZA-BRÎNDUȘA PALADE —

Status questionis

„Conștiința este nucleul cel mai tainic și sanctuarul omului, în care omul se află singur cu Dumnezeu, al cărui glas îi răsună în străfunduri.“ Această frază aparține Conciliului Vatican II și este inclusă în capitolul despre demnitatea persoanei umane din Constituția pastorală privind Biserica în lumea contemporană *Gaudium et spes*. Fragmentul despre demnitatea conștiinței morale (în care apare această definiție) pornește de la premisa că în inima fiecărui om se află înscrisă o lege pe care acesta nu și-o poate da sieși de unul singur. Împlinirea acestei legi, înscrisă în inima umană de Dumnezeu, nu se poate actualiza decât prin ascultarea fidelă a glasului conștiinței, care îndeamnă inima să-și iubească Creatorul și să fie solidară cu aproapele.

Omul nu-și poate găsi, așadar, acest loc sacru al conștiinței, în care se află singur cu Dumnezeu, decât „intrînd în sine“ (*Luca 15, 17*). „Fiul risipitor“ nu a putut auzi glasul lăuntric al conștiinței, care îl îndemna să revină la tatăl părăsit, decât în momentul în care s-a întors în sine, regăsindu-și interiori-

tatea. Întoarcerea la tatăl, care simbolizează întoarcerea la Dumnezeu (convertirea), începe, așadar, prin regăsirea vieții interioare a conștiinței.

Cultura consumistă contemporană plasează, în schimb, omul în exterioritatea radicală a obiectelor. Ea pare chiar că se bazează pe o supravvalorizare a exteriorității omului și pe o idee de fericire care postulează dependența acestuia față de obiecte. Omul este redefinit aici mai curînd prin ceea ce posedă decât prin personalitatea sa. Hypermarketul, locul prin excelență al consumului și al divertismentului prin consum, a devenit astfel spațiul preferat de petrecere a timpului liber pentru omul modelat de cultura consumistă. În acest paradis artificial, omul își urmărește bunăstarea numai prin cultivarea lumii exterioare a obiectelor.

În marile supermarketuri, muzica ce stimulează nervii care incită la urmărirea bunăstării prin consum este una repetitivă și relaxantă — o muzică ce face parte din aceeași categorie cu muzica *New Age*, prin care se urmărește o „dilatare a conștiinței“ și o stare de bunăstare psihică realizată prin acordarea psihicului la „vibrațiile cosmice“

ale armoniei și iubirii universale. Ne putem întreba de ce apare această coincidență între tehnicile prin care este stimulat consumul și cele care urmăresc autoinducerea stărilor psihice „spirituale“, prin muzica *New Age*. Ce au în comun consumismul și mentalitatea *New Age* și de ce par să împiedice, în egală măsură, întoarcerea omului la interioritatea conștiinței?

Mentalitatea *New Age*

În 1937, esoteristul francez Paul Le Cour publica o carte cu intenții profetice, intitulată *L'Ere du Verseau*, în care anticipa trecerea iminentă la o nouă eră astrologică, cea a Vărsătorului. Urmînd modelul circularității indiene a vîrstelor cosmice, astrologii au construit un model „universal“, bazat pe supoziția că ar exista niște epoci astrologice care ar dura aproximativ 2000 de ani, urmînd în ordine inversă simbolurile zodiacale. Este modelul *New Age*. După „epoca Berbecului“, care ar fi fost epoca religiei ebraice, ar fi urmat „epoca Peștilor“, sau epoca religiei creștine. Civilizația ar fi urmat să intre, în jurul anului 2000, într-o nouă epocă

astrologică, numită „a Vărsătorului“ — epoca unei religii mondiale, caracterizată printr-o abundență materială și spirituală fără precedent. Noua religie a epocii Vărsătorului ar urma să depășească diviziunile, dezbinările și sărăcia care au caracterizat perioada dominată de „paradigma“ creștină. Această „nouă eră“ promite o nouă „spiritualitate mistică“ și esoterică, caracterizată prin fuziunea deliberată a conștiinței lărgite cu Sinele absolut, prezent în toate lucrurile și ființele din univers¹.

Programul *New Age* încorporează elemente care țin de gnoză, misticism, terapie și căutare imanentă a fericirii, recurgînd, pe deasupra, și la seducțiile doctrinelor milenariste care promit depășirea crizelor spirituale și materiale printr-o înnoire a lumii, care ar coincide cu o nouă paradigmă religioasă². Aceasta ar urma să fie epoca în care toate religiile lumii s-ar contopi într-o singură religie mondială și în care fiecare om s-ar putea recunoaște, prin tehnici care urmăresc expansiunea conștiinței (*rebirthing*, *biofeedback*, recitarea de *mantra*, meditație transcendențială etc.), ca o particulă a „conștiinței cosmice“.